

अध्याय नौ : संस्थागत श्रोत तथा क्षमता

९.१ वित्तीय श्रोत तथा क्षमता विश्लेषण

जिल्लाको वित्तीय श्रोत अन्तर्गत जिल्ला विकास समितिको आय, विदुर नगरपालिकाको आय, ६१ वटा गा.वि.स.को आय, गै.स.स. तथा निजी क्षेत्रको आम्दानी तथा विषयगत कार्यालयहरूको आय पर्दछन् ।

९.२ जिल्ला विकास समितिको आर्थिक श्रोत स्थिति तथा आय

जिल्ला विकास समितिको आर्थिक श्रोतलाई मोटामोटी रूपमा तीन समूहमा वर्गीकृत गर्न सकिन्छ ।

(क) आन्तरिक आय (कर तथा गैर कर राजस्व)

(ख) राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने आय

(ग) अनुदान र विविध शिर्षक अन्तर्गत केन्द्र/गैह्र सरकारी संस्थाबाट उपलब्ध हुने रकम ।

९.२.१ आन्तरिक श्रोत स्थिति तथा प्रक्षेपण

आन्तरिक श्रोत अन्तर्गत जि.वि.स.ले स्वायत्त शासन ऐन तथा नियमावलीको अधिनमा रही स्थानीय स्तरमा कर तथा गैह्र कर राजस्व उठाउन पाउने व्यवस्था अनुरूप कर अन्तर्गत चौपाय निकासी, कवाडी मालसामान, स्थानीय विकास शुल्क, मालपोत आदि र गैह्र कर राजस्व अन्तर्गत टिकट दस्तुर, कोटेशन फाराम, हल भाडा, नागरिकता/राहदानी सिफारीस दस्तुर नक्सा दस्तुर आदि पर्दछन् ।

तालिका ९.१ : जि.वि.स.को कर तथा गैह्र कर राजस्व

वर्ष	कर (रु)	गैह्र कर (रु)	जम्मा (रु)	करको हिस्सा (प्रतिशत)	गैह्र करको हिस्सा (प्रतिशत)	वृद्धि (वार्षिक)		
						कर (प्रतिशत)	गैह्र कर (प्रतिशत)	जम्मा
२०५७/५८	१०८५९	५२३२९६	५३४१५५	१७.२	८२.८	-	-	-
२०५८/५९	७७३२०	१८५४३०३	१९३१६२३	४	९६	-२८.८	२५४.४	२०५.७
२०५९/६०	४५८११८	१४८४३४३४	१५३०१५५२	३	८७	४९२.५	७००.५	६९२.२
२०६०/६१	११६५२२३	४४५८६९०७	४५७५२१३०	२.५	८७.५	१५४.३	८००.४	१९९
२०६१/६२	३३५४४५	३०९४४६६२	३१२८०१०७	१.१	९८.९	-७१.२	-३०.६	-३१.६
२०६२/६३	१९८७५००	५७३४३६	२५६०९३६	७७.६	२२.४	४९२.५	-९८.१	-९१.८
२०६३/६४	२१५५०००	३४४५०००	५६०००००	३८.५	६१.५	८.४	५००.८	११८

श्रोत : जिल्ला विकास समितिको वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु ।

आन्तरिक आयको विगत ६ वर्षको प्रवृत्ति हेर्दा ठूलो उतार चढाव देखिन्छ । कुनै वर्ष अप्रत्यासित रूपमा बढ्ने र कुनै वर्ष एकदमै घट्ने प्रवृत्ति रहेको छ । २०६०/६१ सम्म अप्रत्यासित रूपमा

वृद्धि भएको आन्तरिक आम्दानी २०६१/०६२ मा ३१.६ प्रतिशतले घट्यो र २०६२/०६३ मा ९१.८ प्रतिशतले घट्यो तर २०६३/०६४ मा ११८.६ प्रतिशतले बढ्यो । यसबाट जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक आम्दानीको श्रोत त्यति भरपर्दो देखिदैन । आन्तरिक आयमा करको हिस्सा ज्यादै कम (२०६२/६३ बाहेक) रहेको देखिन्छ ।

९.२.२ अनुदान, सहयोग तथा राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम र प्रक्षेपण

जिल्ला विकास समिति नुवाकोटको २०५७/५८ देखि २०६२/६३ सम्म ६ वर्षको आय व्ययको विवरण अध्ययन गर्दा धेरै शिर्षक अन्तर्गत आम्दानी प्राप्त हुने गरेको देखियो । एक वर्षमा कुनै शिर्षक अन्तर्गत आय प्राप्त भएको तर अर्को वर्ष त्यो शिर्षक हट्टी नयाँ शिर्षक थपिएको देखिन्छ। कतिपय शिर्षकहरू मिल्दा जुल्दा पनि देखिन्छन् । यस आधारमा जि.वि.स.को आय, व्यय विश्लेषण गर्दा स्थितिको यथार्थ चित्रण गर्न नसकिने देखिएकाले यी विभिन्न शिर्षकहरूलाई उस्तै उस्तै प्रकृति भएकालाई एकै शिर्षक अन्तर्गत राखी वर्गिकरण गरिएको छ ।

२०५७/०५८ र २०५८/०५९ मा सामुदायिक विकास शिर्षकमा सबैभन्दा बढि क्रमशः ४७.६३ प्रतिशत र ३३.३० प्रतिशत आम्दानी भएको देखिन्छ । त्यसैगरी २०५९/०६० देखि २०६१/०६२ सम्म लगातार राजस्व बाँडफाँडबाट सबैभन्दा बढि आम्दानी भएको छ, जुन प्रवृत्तिलाई २०६२/०६३ को संशोधित अनुमानले पनि कायमै राखेको छ । राजस्व बाँडफाँडको योगदान २०५८/०५९ मा पनि उल्लेख्य (२६.५८ प्रतिशत) रहेको छ भने २०५७/०५८ मा धेरै नै न्यून (२.३४ प्रतिशत) देखिन्छ । २०५७/०५८ मा पूर्वाधार विकास (२३.६७ प्रतिशत), सामाजिक कल्याण (१२.३९ प्रतिशत), जि.वि.स. (८.१४ प्रतिशत), गा.वि.स. (४.९४ प्रतिशत) आदि क्षेत्रहरू मुख्य आय श्रोतको रूपमा देखिएका छन् भने अन्य शीर्षकमा नगण्य आम्दानी देखिएको छ । २०५८/०५९ मा पनि सोही प्रवृत्ति देखिन्छ भने २०५९/०६० मा यस संरचनामा परिवर्तन भई राजस्व पछि, मुख्यतः गा.वि.स. (२५.८८ प्रतिशत), सामाजिक कल्याण (१०.२९ प्रतिशत), पूर्वाधार विकास (६.४४ प्रतिशत), जि.वि.स. (५.६४ प्रतिशत) शीर्षकहरूमा आय भएको देखिन्छ भने अन्य क्षेत्रमा नगण्य छ । त्यस पछिका वर्षहरूमा पनि गा.वि.स. शीर्षकमा भएको आय राजस्व बाँडफाँड पछि दोश्रो स्थानमा छ भने जि.वि.स., पूर्वाधार विकास तथा सामाजिक कल्याण शीर्षकमा उल्लेख्य आय भएको देखिन्छ । २०६०/०६१ र २०६१/०६२ मा शान्ति सुरक्षा क्षेत्र शीर्षकमा केहि आम्दानी भएको देखिन्छ भने २०६२/०६३ को संशोधित अनुमान मा पूर्णतः हटाईएको छ । (तालिका ९.२)

२०५७/०५८ देखि २०६२/०६३ सम्ममा भएको (२०६२/०६३ मा संशोधित अनुमान गरिएको) आम्दानीको वृद्धिदर हेर्दा जि.वि.स. शीर्षकमा २०५८/०५९ मा आय घटेको छ भने २०५९/०६० मा थोरै मात्र वृद्धि भई २०६०/०६१ मा अधिकतम (२१०.५८ प्रतिशत) वृद्धि भएको देखिन्छ । तर २०६१/०६२ मा आय पुनः घटेको छ भने २०६२/०६३ मा केहि वृद्धि हुने अनुमान छ । गा.वि.स. शीर्षकको आय पनि २०५८/०५९ मा १६.१ प्रतिशत ले वृद्धि भएकोमा २०५९/०६० मा एक्कासी ४९०.२३ प्रतिशतले बढेको र पुनः २०६०/०६१ र २०६१/०६२ मा घट्टो दरमा बढेको देखिन्छ भने २०६२/०६३ मा ५.६९ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ । पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा २०६०/०६१ मा १००.१४ प्रतिशत ले आय वृद्धि भएको देखिन्छ भने अन्य वर्षहरूमा लागतार घटेको छ । यसलाई परिपूर्ति गर्ने संशोधित अनुमानमा पूर्वाधार

क्षेत्रमा १४१.१३ प्रतिशत ले आय बढ्ने उल्लेख गरिएको छ । कर्मचारी सम्बन्धि शीर्षकमा २०५८/०५९ मा ५५.२ प्रतिशत ले आय कम भएको देखिन्छ भने २)५९/०६० मा केही घटबढ नभई २०६०/०६१ मा २७.०६ प्रतिशत ले वृद्धि भयो तर पुनः १२.४६ प्रतिशतले घटेको देखिन्छ ।

राजस्व बाँडफाँडबाट भएको आय २०५७/०५७ बाट २०५८/०५९ मा अधिकतम (१०३९.५ प्रतिशत) वृद्धि भएकोमा त्यसपछिका वर्षहरूमा घटदो दरमा बढ्दै २०६०/०६१ देखि बढ्दो दरमा घट्दै गएको देखिन्छ । यसको बावजुद २०६२/०६३ मा राजस्व बाँडफाँडबाट ४१.२९ प्रतिशत आय बढ्ने अनुमान गरिएको छ ।

तालिका १.२ : आयको क्षेत्रगत बर्गिकरण

(रु. मा)

विवरण	०५७/५८	०५८/५९	०५९/६०	०६०/६१	०६१/६२	०६२/६३*
जि.वि.स.	६४८६३२५	५७४४३२५	५८८२०३६	१८२६८३४९	११५९२३४७	१७४११२८७
गा. वि. स.	३९३९७४९	४५७४३५०	२६९९९०५५	२८६४७३२९	२८८५८३७४	३०५०००००
पूर्वाधार विकास	१८८६०९९४	११५५६२६८	६७२००३४	१३४४९५०६	११३००७७१	२७२५००००
कर्मचारी	३९४४६०	१७६९०४	१७६९०४	२२४७८२	१९६७८४	५०००००
राजस्व बाँडफाँड	१८६३८३३	२१२३८८६४	५१९०३०६०	४५९२३९८३	३४४९८८८६	४८७४४३७६
सामुदायिक विकास	३७९५४०५९	२६६०६३१२	१६१५४३१	२९१५०७०	१६८२११०	१३३८०७७१
सामाजिक कल्याण	९८७४८७६	९५६३७०८	१०७३३०१८	१०७६८३२८	१२७५९०२८	१४४१८३२८
शान्ति सुरक्षा	०	०	०	१५२९२९३	३३७५१५२	०
पर्यटन प्र बर्द्धन	२७५००	७५०००	५२०००	३२०००	३२०००	३२०००
गुम्वा	९३०००	८४०००	११६०००	१७८०००	१३९०००	२६८३२०
विविध	१८५१२६	२७५४०८	१४४०६४	२१७९८०	२२८२९०	०
जम्मा	७९६७९९२०	७९८९५१३९	१०४३४१६०१	१२२१५४६२०	१०४६६२७४२	१५२५०५०८१

श्रोत : जिल्ला विकास समितिको वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु ।

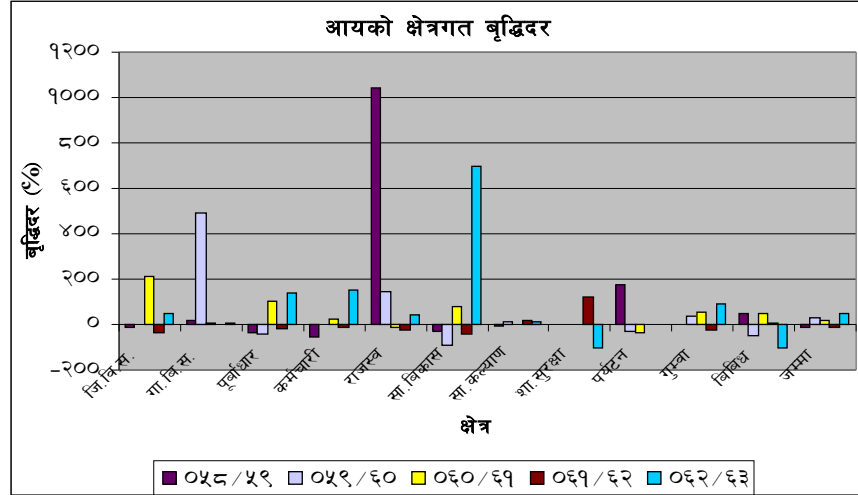
* शशोधित अनुमान

सामुदायिक विकास क्षेत्रमा २०५८/०५८ र २०५९/०६० बढ्दो दरमा घटेकोमा २०६१/०६२ मा ८०.४५ प्रतिशत वृद्धि भई पुनः २०६१/०६२ मा घटेको देखिन्छ । २०६२/०६३ मा सामुदायिक विकास क्षेत्रमा भारी वृद्धि (६९५.४८ प्रतिशत) हुने संशोधित अनुगमन गरिएको छ ।

सामाजिक कल्याणका सन्दर्भमा २०५८/०५९ को आयमा घट्दो दरमा सुधार भई २०५९/०६० मा केहि बढेको देखिन्छ भने २०६०/०६१ मा नगण्य वृद्धि भएको र त्यसपछि बढ्दो दरमा वृद्धि

भएको देखिन्छ । यसका आधारमा २०६२/०६३ को आय १३ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको छ ।

पर्यटन क्षेत्रबाट प्राप्त भएको आय २०५८/०५९ मा नगण्य दरमा वृद्धि भएकोमा २०५९/०६० देखि २०६०/०६१ बढ्दो दरमा घटेको र २०६१/०६२ मा घटबढ नभएको देखिन्छ । त्यस्तै गुम्वा शीर्षकमा

२०५७/०५८ देखि २०६०/०६१ सम्म बढ्दो दरमा वृद्धि भएको छ भने २०६१/०६२ मा वृद्धिदर कम भएको र २०६२/०६३ मा ९३.०४ प्रतिशतले आय बढ्ने संशोधित अनुमान गरिएको छ ।

आम्दानी जस्तै खर्चलाई पनि सोहि अनुसार वर्गिकरण गर्दा २०५७/५८ मा सामुदायिक विकास शीर्षकमा ४५.६ प्रतिशत बजेट खर्च भएको छ भने पूर्वाधार विकास (२३.१ प्रतिशत) र सामाजिक कल्याण (१५.१ प्रतिशत) मा भएका खर्च उल्लेख्य छन् । यस वर्षमा १० प्रतिशत भन्दा कम बजेट खर्च भएका गा.वि.स. र जि.वि.स. शीर्षकहरुमा २०५८/५९ पछि लगातार जस्तो मुख्य प्राथमिकता दिई खर्च गरिएको देखिन्छ । त्यस्तै सामाजिक कल्याण क्षेत्रले पनि २०५७/५८ देखि नै बजेट खर्चको उल्लेख्य अंश ओगटेको छ । २०५९/६० भन्दा अघि नगण्य खर्च हुने गरेको राजस्व वाँडफाँड क्षेत्रमा यस वर्ष देखि उल्लेख्य खर्च भएको र त्यस पछिका २ वर्षहरुमा लगातार दोश्रो प्राथमिकतामा परेको छ भने २०६२/६३ को संशोधित अनुमानमा खर्चको पहिलो प्राथमिकता पाएको देखिन्छ । समग्रमा हेर्दा सिमित क्षेत्रमा धेरै धेरै खर्च हुने प्रवृत्तिमा परिवर्तन भई धेरै क्षेत्रमा तुलनात्मक रुपमा समान मात्रामा खर्च भएको देखिन्छ । यसरी हाल मुख्य मुख्य रुपमा खर्च हुने क्षेत्रहरुमा गा.वि.स., पूर्वाधार विकास, राजस्व वाँडफाँड, सामुदायिक विकास र सामाजिक कल्याण नै देखिन्छन् ।

खर्चको क्षेत्रगत वृद्धिदर हेर्दा जि.वि.स. शीर्षकमा भएको खर्चमा भारी उतार चढाव देखिन्छ । अघिल्लो वर्षको तुलनामा २०५८/५९ मा ११४.९ प्रतिशत ले बढेको जि.वि.स. खर्च पछिका वर्षहरुमा क्रमशः ६२.६ प्रतिशत ले घटेको, २४४.८ प्रतिशत ले बढेको र पुनः ३८.५ प्रतिशतले घटेको र २०६२/६३ मा ८०.९ प्रतिशत ले बढेने संशोधित अनुमान देखिन्छ । त्यस्तै गा.वि.स. शीर्षक अन्तर्गत खर्च हेर्दा २०५७/५८ भन्दा २०५८/५९ मा ५८८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिन्छ भने त्यस पछि १० प्रतिशत भन्दा कम र घट्दो दरमा वृद्धि भएको देखिन्छ । २०५७/५८ पछि पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा खर्च बढ्दो दरमा घटेको देखिन्छ । तर २०६०/६१

मा १२१.६ प्रतिशत ले बढि पुनः केहि घटे पनि २०६२/६३ मा १४१.१ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान गरिएको देखिन्छ ।

कर्मचारी खर्चमा २०५९/६० सम्म बढ्दो क्रम देखियो भने २०६०/६१ मा ३२.८ प्रतिशत ले गिरावट आई त्यस पछिको वर्षमा पनि घट्दो दरमा निरन्तरता देखिन्छ तर २०६२/६३ मा १५४ प्रतिशत ले वृद्धि हुने संशोधित अनुमान गरिएको देखिन्छ । राजस्व बाँडफाँड शीर्षक अन्तर्गतको खर्च २०५८/५९ मा १०० प्रतिशतले घटेकोमा त्यस पछि ९३.९ प्रतिशत सम्म वृद्धि भएको देखिन्छ भने २०६२/६३ मा ११६.७ प्रतिशत ले बढ्ने अनुमान गरिएको छ । सामुदायिक विकास क्षेत्रमा २०५७/५८ पछिका दुई वर्षमा ८० प्रतिशत भन्दा बढि दरले खर्च घटेकोमा २०६०/६१ मा एक्कासी ९३.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको र २०६२/६३ मा ११२९.९ प्रतिशतले वृद्धि हुने अनुमान गरिएको देखिन्छ । सामाजिक कल्याण क्षेत्रको बजेट २०५८/५९ मा केहि घटेको भए पछि त्यसपछि सँधै बढ्दो क्रममा र २०६०/६१ मा वाहेक सरदर १० प्रतिशतको हाराहारीमा बढेको देखिन्छ । २०६१/६२ मा शान्ती सुरक्षा क्षेत्रमा खर्च वृद्धि भएको देखिए पनि २०६२/६३ मा यो हट्ने अनुमान देखिन्छ । पर्यटन क्षेत्र २०५७/५८ देखिनै खर्च घट्ने प्रवृत्ति देखिएको छ । यस क्षेत्रमा २०६०/६१ मा १०० प्रतिशत ले र २०५८/५९ मा करिव ९० प्रतिशतले घटेको खर्च उल्लेख्य देखिन्छन् । गुम्वा निर्माणका लागि भएको खर्चमा प्राय २० देखि २५ प्रतिशतले घटबढ भईरहेको देखिन्छ भने २०६१/६२ को ८१.२ प्रतिशत वृद्धि र त्यसपछिको वर्षको २७९.६ प्रतिशत बढ्ने अनुमान उल्लेख्य देखिन्छन् ।

समग्र खर्च वृद्धिको प्रवृत्ति हेर्दा २०५८/५९ देखि केहि घट्दो क्रम देखिए पनि २०६०/६१ मा ५१.३ प्रतिशत ले बढेको र त्यसपछिको वर्षमा नगण्य वृद्धि भएको देखिन्छ भने २०६२/६३ मा भण्डै ७० प्रतिशतले खर्च बढ्ने अनुमान गरिएको देखिन्छ । त्यस्तै २०५८/५९ मा गा.वि.स.मा भएको खर्च वृद्धि त्यहि वर्ष राजस्व बाँडफाँड शीर्षकमा घटेको खर्च, २०६०/६१ मा जि.वि.स. खर्चमा भएको वृद्धि, पर्यटन विकासमा भएको खर्च कटौती र पूर्वधार विकासमा बढेको खर्च तथा २०६१/६२ मा शान्ति सुरक्षामा बढेको खर्च विशेष उल्लेख्य देखिन्छन् । २०६२/६३ को संशोधित अनुमानमा भने सामुदायिक विकास क्षेत्रमा विशेष जोड दिईएको देखिन्छ ।

तालिका ९.३ : खर्चको क्षेत्रगत बर्गिकरण

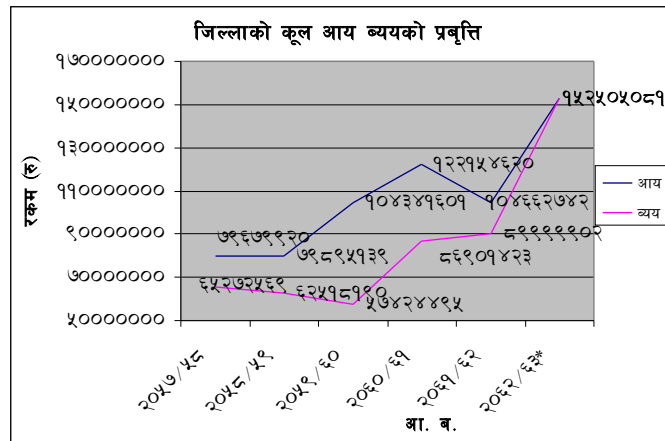
(रु. मा)

विवरण	२०५७/०५८	२०५८/०५९	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/६३*
जि.वि.स.	५६४७५२०	१२१३८३३९	४५३७१८८	१५६४२१२९	९६२५२६०	१७४११२८७
गा. वि. स.	३५९९०१५	२४७८८३४९	२६९९९०५५	२८६४७३२९	२८८५८३७४	३०५०००००
पूर्वाधार विकास	१५१०४१६८	१०११९८२९	५५६८४१२	१२३३७५६६	११३००७७१	२७२५००००
कर्मचारी	२२५०००	२७२१८	३३४२१६	२२४७८२	१९६७८४	५०००००
राजस्व बाँडफाँड	६११७०९	०	८४८००३७	१६४४०५९५	२२४९५२७२	४८७४४३७६
सामुदायिक विकास	२९७४८४८३	५१३६६६५	५४४४३३	१०५४७४९	१०९०६२०	१३४१३०९८

विवरण	२०५७/०५८	२०५८/०५९	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/६३*
सामाजिक कल्याण	९८६४५४८	९७२७३८०	१०७३२०९०	१०७६८०००	१२७५८७००	१४४१८०००
शान्ति सुरक्षा	०	०	०	१५२९२९३	३३७५१५२	०
पर्यटन प्र बर्द्धन	२२५०००	२३०००	२००००	०	०	०
गुम्वा	४९०००	३८०००	४८०००	३९०००	७०६८०	२६८३२०
बिबिध	१९८१२६	२७५४०८	१६१०६४	२१७९८०	२२८२९०	०
जम्मा	६५२७२५६९	६२५१८१९०	५७४२४४९५	८६९०१४२३	८९९९९९०२	१५२५०५०८१

श्रोत : जिल्ला विकास समितिको वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु ।

२०५७/५८ देखि २०६१/६२ सम्मको नुवाकोट जिल्ला विकास समितिको आय र व्ययको तथ्यांकले यस जिल्लामा सधैं बचतको स्थिति देखाउँछ । यस अनुसार यस जि.वि.स.ले उपलब्ध साधनलाई पूर्ण रुपमा प्रयोग गर्न नसकेको वा नगरेको देखिन्छ । बजेट बचत हुने क्रम २०५७/५८ देखि बढ्दो दरमा बढि २०५९/६० मा आयको ४४.९ प्र तिशत सम्म पुगेको देखिन्छ, भने त्यस पछिका वर्षहरुमा क्रमशः घट्दै गएको देखिन्छ । यसको अर्थ २०५७/५८ देखि २०५९/६० सम्म जिल्लाको आय उचित रुपमा खर्च गर्न नसकिए पनि त्यस पछिका वर्षमा क्रमिक सुधार आई आय अनुसार व्यय गर्ने अवस्था सिर्जना भएको देखिन्छ ।

तालिका ९.४ : नुवाकोट जिल्लाको आय व्ययको तुलना

(रु. मा)

आ.ब	आय	ब्यय	बचत/न्यून (आयको %)
२०५७/५८	७९६७९९२०	६५२७२५६९	१८.०८
२०५८/५९	७९८९५१३९	६२५१८१९०	२१.७५
२०५९/६०	१०८३४९६०९	५७४२४४९५	४४.९६
२०६०/६१	१२२९५४६२०	८६९०१४२३	२८.८६
२०६१/६२	१०८६६२७४२	८९९९९९०२	१४.०१
२०६२/६३*	१४४१८०००	१५२५०५०८१	०.००

श्रोत : जिल्ला विकास समितिको वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु ।

९.३ गाउँ विकास समिति र विदुर नगरपालिकाको आर्थिक श्रोत परिचालन तथा आय स्थिति

नुवाकोट जिल्लामा ६१ वटा गा.वि.स. र १ नगरपालिका रहेका छन् । नुवाकोट जिल्लाका गा.वि.स.हरुको आम्दानीको श्रोत मुख्यत सरकारी अनुदान नै रहेको देखियो । विगत ६ वर्षमा यी गा.वि.स.ले प्राप्त गरेको सरकारी अनुदान तालिका ९.५ मा दिइएको छ ।

निकासा भएको अनुदानको रकम हरेक वर्ष वृद्धि हुने गरेको देखिन्छ । आ.व. २०५९/०६० मा अधिल्लो वर्षको तुलनामा अप्रत्यासीत रूपमा वृद्धि भएको देखिन्छ भने अन्य वर्षहरुमा सामान्य वृद्धि भएको देखिन्छ ।

तालिका ९.५ : गाउँ विकास समितिको आर्थिक श्रोत

(रु. मा)

क्र.स	आर्थिक वर्ष	सरकारी अनुदान	वृद्धि प्रतिशत	आन्तरिक श्रोत
१	२०५७/५८	३९३९७४९		
२	२०५८/५९	४५७४३५०	१६.१	
३	२०५९/६०	२६९९९०५५	४९.०२	
४	२०६०/६१	२८६४७३२९	६.१	
५	२०६१/६२	२८८५८३७४	०.७	
६	२०६२/६३	३०५००००० *	५.७	
	जम्मा	१२३६१८८५७		

श्रोत : विदुर नगरपालिका, नुवाकोट ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन नियमावली अनुसार नगरपालिकाले विभिन्न कर, दस्तुर, शुल्क लगाई नगरपालिकाको आन्तरिक श्रोतको व्यवस्था गर्न सक्ने देखिन्छ । विदुर नगरपालिकाको विगत ४ वर्षको शिर्षकगत आम्दानीको श्रोत तालिका ९.६ मा दिइएको छ ।

तालिका ९.६ : नगरपालिकाको अम्दानीको श्रोत

(रु.'००० मा)

क्र.सं.	आम्दानीको शीर्षक	२०५९/६०	२०६०/६१	२०६१/६२	२०६२/६३	२०५९/६० को तुलनामा २०६२/०६३ मा वृद्धि
१.	कर आम्दानी	३९१.२	५१८.६	३८९.६	६१२.८	+ ५६.६
२.	सेवा शुल्का तथा दस्तुर	७९३७.७	८२३०.५	९४८९.०	७५६५.३	-४.७
३	विविध आम्दानी	३१६.७	१७१.३	२२४.४	१५९८३.१	पचासौ गुणाले वृद्धि
	न.पा.आन्तरीक श्रोत	८६४५.६	८९२०.४	१०१०३.५	२४१६१.२	+ १७९.५
४	नेपाल सरकारको अनुदान सहयोग	-	११५०.०	३२३५.०	३३५०.०	-
५	विदेशी अनुदान	-	-	-	७०५०.०	-

श्रोत : विदुर नगरपालिका, नुवाकोट ।

नगरपालिकाका आम्दानीका स्रोतहरु मध्ये कर आम्दानी तर्फ २०६०/६१ मा अधिलो वर्षको तुलनामा ३२.६ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिएको छ । तर २०६०/६१ मा भने २०६२/६३ मा गत वर्षको तुलनामा अत्यधिक रूपमा वृद्धिभएको देखिन्छ । सेवा शुल्क तथा दस्तुरबाट भएको आम्दानी २०५९/६० देखि २०६१/६२ सम्म वृद्धि हुँदै गएकोमा २०६२/६३ मा अधिल्ला तिन वर्षका तुलनामा घटेको छ ।

विविध स्रोतबाट भएको आम्दानी भने २०५९/६० को तुलनामा २०६०/६१ र २०६१/६२ मा घटेको देखिएको छ भने २०६२/६३ मा अधिल्ला वर्षहरुको तुलनामा अप्रत्याशित रूपले बढेको छ ।

नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतबाट प्राप्त आम्दानीको यथार्थ स्थिति हेर्दा २०५९/६० देखि २०६२/६३ सम्म सामान्य रूपले वृद्धि हुँदै गएकोमा २०६२/६३ मा भने निकै वृद्धि भएको देखिन्छ । यस नगरपालिकालाई सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान अधिल्ला वर्षहरुको तुलनामा २०६२/६३ निकै वृद्धि भएको देखिएको छ । नगरपालिकाले २०६२/६३ मा रू ७ लाख वरावरको विदेशी अनुदान पाएको देखिन्छ ।

नगरपालिकाको खर्च सम्बन्धमा विगत ४ वर्षको प्रवृत्ति हेर्दा २०६०/६१ मा घटेको देखिन्छ भने २०६२/६३ मा २५.१ प्रतिशतले वृद्धिभै ४वर्षकै उच्च स्तर रू २.३५ पुगेको देखिन्छ ।

तालिका ९.७ : नगरपालिकाको खर्चको विवरण

(रू.'००० मा)

क्र.सं.	खर्चको शीर्षक	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/०६३
१.	कर्मचारी (उपभोग) खर्च	३४०२.३	३५७७.९	४१५३.४	४९१०.८
२.	कार्यालय संचालन सेवा खर्च	१४३६.५	७९०.५	२२३७.२	२१६६.८
३	अनुदान (चालु ट्रान्सफर)	४१९.९	१२४.६	१०६६.६	१५९५.६
४	पुँजी निर्माण	५२०७.९	२२३२.३	१०६७१.३	१४१६१.१
५	ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानी/भैपरी	५०६.७	५००.५	६२१.९	६२२.९
	जम्मा	१०९७३.४	७२२५.८	१८७५०.४	२३४५७.२

श्रोत : विदुर नगरपालिका, नुवाकोट ।

खर्चको शिर्षक अर्न्तगत कर्मचारी उपभोग खर्च, कार्यालय संचालन सेवा खर्च , अनुदान ,पुँजी निर्माण र ऋणको साँवा ब्याज भुक्तानी भैपरी खर्च पर्दछन् । कर्मचारी उपभोग खर्च २०५९/६० देखि आ.व. २०६२/६३ सम्म वृद्धि हुँदै गएको देखिएको छ । कार्यालय संचालन सेवा खर्च भने २०५९/६० को तुलनामा २०६०/६१ मा ह्वातै घटेको तर आ.व.२०६१/६२ मा अत्यधिक वृद्धि भएको देखिएको छ भने २०६२/६३ मा केही घटेको देखिएको छ ।

अनुदान तर्फ २०५९/६० को तुलनामा २०६०/६१ मा घटेको देखिएको छ भने २०६१/६२ र २०६२/६३ का वर्षहरुमा वृद्धि भएको देखिएको छ ।

यसै गरी पुँजी निर्माणका क्षेत्रमा भएको खर्च २०५९/६० को तुलनामा २०६०/६१ मा आधाभन्दा बढीले घटेको देखिएको छ भने २०६१/६२ र २०६२/६३ का घटने बढने प्रवृत्ति देखिएको छ ।

ऋणको साँवा व्याज भुक्तानी/भैपरी खर्च २०६०/६१ मा अघिल्लो वर्षको तुलनामा थोरै घटेको देखिएको छ भने २०६१/६२ र २०६२/६३ का वर्षहरुमा थोरै वृद्धि भएको देखिएको छ ।

कोषको अवस्था हेर्दा फछ्यौट नभएको रकम २०६०/६१ मा गत वर्षको तुलनामा घटेको देखिएका छ भने २०६१/६२ मा अत्यधिक वृद्धि भएको देखिएको छ । यस सन्दर्भमा २०६२/६३ को विवरण प्राप्त भएको छैन ।

तालिका ९.८ : नगरपालिकाको कोषको अवस्था

२०५९/६०	रू.'००० मा
आसार सम्ममा प्राप्त रकम रु.१६८४७.७ " " खर्च रु.१०९७३.५	बैंक मौज्दात रु. ५८४०.१ नगद मौज्दात रु.९.१ सापटी रु.२५.०
जम्मा रु.५८७४.२	रु.५८७४.२

फछ्यौट नभएको पेस्की रु. ५२९.९ ,
२०६०/६१ का लागि जिम्मेवारी सर्न जाने रकम रु.५८७४.२

२०६०/६१	रू.'००० मा
आसार सम्ममा प्राप्त रकम रु.१५९४४.७ " " खर्च रु.७२२५.२	बैंक मौज्दात रु. ८६९३.२ नगद मौज्दात रु.०.७ सापटी रु.२५.०
जम्मा रु.१८१८.९	रु.८७१८.९

फछ्यौट नभएको पेस्की रु. २७.७ ,
२०६१/६२ का लागि जिम्मेवारी सर्न जाने रकम रु.८७१८.९

आ.व. २०६१/६२	रू.'००० मा
आसार सम्ममा प्राप्त रकम रु.२२०५७.५ " " खर्च रु.१८७५०.४	बैंक मौज्दात रु. ३२५५.४ नगद मौज्दात रु.२६.७ सापटी रु.२५.०
जम्मा रु.३३०७.०	रु.३३०७.०

फछ्यौट नभएको पेस्की रु. ८७८० ,

२०६२/६३ का लागि जिम्मेवारी सर्न जाने रकम रु.३३०७.०

आ.व.२०६२/६३	रु.'००० मा
आसार सम्ममा प्राप्त रकम रु.२७५११.२ " " खर्च रु.२३४५७.३	बैंक मौज्दात रु. नगद मौज्दात रु. सापटी रु.

श्रोत : विदुर नगरपालिका, नुवाकोट ।

९.४ जनसहभागिता परिचालन स्थिति तथा प्रक्षेपण

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन नियमावली तथा स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावलीका प्रावधान अनुसार स्थानीय तहमा उपभोक्ता समिति लगायतवाट संचालन हुने विकास निर्माणका आयोजनाहरुमा जनसहभागिता हुने गरेको पाइन्छ । जि.वि.स.वाट संचालित विभिन्न विकास निर्माणको कार्यहरुमा कूल खर्चको ३१ प्रतिशत देखि ४८ प्रतिशत सम्म जनसहभागिता हुने गरेको देखियो । यसवाट जनसहभागिताको स्थिति राम्रो रहेको देखियो । यस सम्बन्धमा स्थिति विवरण तालिका ९.९ मा दिइएको छ ।

तालिका ९.९ : जनसहभागिताको स्थिति

क्र.स	क्षेत्र	आयोजना संख्या	उपलब्धि लाभान्वित परिवार	जम्मा खर्च रु.	अनुदान	जनसहभागिता	
						रु.	प्रतिशत
१	सडक	२४	३१०८ मि.	१६८१८४८	१०७६८१४	६०५०३४	३६.०
२	भो.पु.मर्मत	१४	१२०० परिवार	५०००८७	३०४६९८	२४११५८	४८.२
३	खानेपानी	२९	१०० परिवार	१६४९९६	१३३३०४	५१६९२	३१.३
४	सिंचाई	१२	८४३ परिवार	३३१२०८	२२२६७३	१०८५३५	३२.८
५	विद्यालय सहयोग	५६	१३३ वण्डल पाता	४९७२७६	९९१०००	२०६२७६	४१.५
६	गुम्बा, मन्दिर, चौतारो पाटी	१५	९४४	२७४०७६	१८६१००	८७९७६	३२.०
७	संघ संस्था सहयोग	१२		१०९६३२	८६०००	४३६३२	३९.८
८	अन्य विविध	२		७००००	७००००		
जम्मा		१६४		३५७९१२३	३०७०५८९	१३४४३०३	

श्रोत : वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु, जि.वि.स. ।

तालिका ९.९ मा दिइए अनुसार जिल्ला विकास अनुदान तर्फ २०६०/६१ मा सडक निर्माण कार्यमा २४ वटा क्रमागत र नयाँ योजनामा रु. १६८१८४८ खर्च भएको मध्ये ३६ प्रतिशत जनसहभागिता जुटेको छ । यसैगरी भोलुङ्गेपुलमा ४८.२ प्रतिशत खानेपानी आयोजनामा ३१.३ प्रतिशत र सिंचाइमा ३२.८ प्रतिशत जनसहभागिता जुटेको देखिनेछ । उल्लेखित आयोजनाहरु वाहेक विद्यालय सहयोग, गुम्बा, मन्दिर, चौतारो, पाटी निर्माण संघ संस्था सहयोग लगायत अन्य विविध कार्यहरु पनि पर्याप्त जनसहभागितावाट निर्माण कार्य हुने गरेको देखिन्छ ।

त्यस्तै राजस्व बाँडफाँडबाट सम्पन्न आयोजनामा पनि जनसहभागिता राम्रै भएको देखिन्छ (तालिका ९.१०) ।

तालिका ९.१० : जि.वि.स.ले राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त संचालित आयोजना जनसहभागिता

क्र.स	क्षेत्र	आयोजना संख्या	उपलब्धि लाभान्वित	जम्मा खर्च रु.	अनुदान	जनसहभागिता	
						रु.	प्रतिशत
१	सडक	४३	१०८५० परिवार	३५३०९९७	३१०८३७३	४२२६२४	१२.०
२	खानेपानी	२२		२१८८४८	९००००	१२८८४८	५८.९
३	सिंचाई	२६		३५०२३३	१७०००३	१८०२०३	५१.५
४	विद्यालय सहयोग	८२	५८७ परिवार	२९५६४७	१८२०००	११३६६४७	३८४.५
५	भवन नि. तथा फर्निचर	५	५२ परिवार	१३०००	१००००	३०००	२३.०
६	पुल पुलेसा कल्भर्ट	३		३०००	३०००		
७	गुम्बा, मन्दिर, चौतारो पाटी	२३	७५० परिवार	३४३२४८	१८७८००	१७९९४८	५२.४
८	गोडेटो, घोडेटो बाटे	२	१५३ परिवार	५०५५१	३४२२०	१६३३१	३२.३
९	जल विद्युत	२		२१०७४०	११२०००	९८७४०	४६.९
१०	महिला शशक्तिकरण	१		९०००	९०००		
११	संघ संस्था सहयोग	१२	४७८ परिवार	१०१२१७५	५८४२७५	५३४०५०	५२.८
१२	विविध	१५		१५२४२८	८६९३६२	९८४२८	६४.६
जम्मा		२३९	१२८७३ परिवार	६१७७८६७	५३४८०३३	१७७५८४६	

श्रोत : वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु, जि.वि.स. ।

यसमा समावेश भएको ४३ ग्रामिण सडक आयोजनाको समग्र वार्षिक खर्च भएको रु. ३५३०९९७ मध्ये १२ प्रतिशत जनसहभागिता जुटेको पाइन्छ । खानेपानी र सिंचाई कार्यक्रममा जनसहभागिता क्रमशः ५८.९ र ५१.५ प्रतिशत भएको पाइन्छ । विद्यालय सहयोग, भवन निर्माण तथा फर्निचर, पुल पुलेसा, कल्भर्ट, गुम्बा, मन्दिर चौतारा पाटी, गोडेटो घाडेटो, जलविद्युत, महिला शशक्तिकरण, संघसंस्था, विविध आयोजनामा पर्याप्त जनसहभागिता हुने गरेको पाइन्छ ।

९.४.१ जनसहभागिताका विद्यमान समस्या र सवालहरु

१. सहभागितात्मक योजना तर्जुमा पद्धतिको वास्तविक रूपमा अनुसरण हुन नसक्नु ।

२. जनतामा आफ्ना आवश्यकताका पूर्वाधार विकास योजना निर्माण गर्ने सम्बन्धमा बढी मात्रामा सरकारको भरपर्ने र संचालन भएका योजनालाई पनि आफ्नो नठान्ने प्रवृत्ति रहनु ।
३. खासगरी योजना सम्पन्न भए पश्चात यसको संचालन र सम्भारमा चासो कम हुनु र यस्तो काम सरकार वा जुन संस्थाको सहयोगमा निर्माण भएको हो उसैको काम हो भन्ने मानसिकता रहनु ।
४. सामाजिक परिचालन कार्यक्रम संचालन गर्ने निकायहरु बीच एक आपसमा समन्वयको कमीले गर्दा कार्यक्रमको उस्तै क्रियाकलापहरु बीचमा दोहोरोपना बढी हुने प्रवृत्ति रहनु ।

९.४.२ जनसहभागिताका सम्भावना र अवसरहरु

योजनाको पहिचान गर्ने, छनौट गर्ने तथा प्राथमिकिकरण गर्ने देखि त्यो योजना संचालन गर्ने निर्णय तहदेखि नै सामाजिक परिचालनको अवधारणा अनुसार उपभोक्ता तहमा सामुदायिक संस्था/समूहको निर्माण गरी योजनाको कार्यान्वयन र संचालनमा जिम्मेवारीपूर्ण सहभागिता गराउन सकेमा विद्यमान स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिन्छ ।

९.६ केन्द्रीय स्तर विषयगत कार्यक्रम र आयोजनामा लगानी स्थिति

जिल्लामा केही केन्द्रीय स्तरका योजनाहरु संचालनमा रहेका छन् । आउदा वर्षहरुमा जिल्ला यातायात गुरु योजना र RAIDP अर्न्तगत केही सडकहरु निर्माण गर्ने योजना रहेको छ ।

९.७ गैह्र सरकारी संस्था

जिल्ला विकासका साभेदारका रूपमा नुवाकोट जिल्लामा २०४५ साल देखि नै गैह्र सरकारी संस्थाहरुले काम गर्न थालेको देखिन्छ। गै.स.स.हरुको संख्या भने बहुदलिय व्यवस्थाको पुनर्स्थापना भए पछि विशेष गरि २०४९ पछि उल्लेख्य रूपमा वृद्धि भई हाल ६२९ वटा पुगेको छ । त्यस्तै ६ वटा गै.स.स.हरुले विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरेका छन् । यस मध्ये अधिकांश ग्रामीण स्तरका युवा क्लवहरु छन् जुन जिल्ला प्रशासनमा मात्र दर्ता भएका तर गै.स.स. महासंघ, समाज कल्याण परिषद आदिमा आवद्ध छैनन् न त यिनीहरुले नविकरण तथा लेखा परिक्षण नै गरेका छन् । नुवाकोट जिल्लामा २०५९/६० मा जम्मा ५५ गै.स.स.ले लेखा परिक्षण गरेका र ८५ वटाले नविकरण गरेका छन् । त्यस्तै यिनीहरु मध्ये ५९ वटा समाज कल्याण परिषदमा र ४५ वटा गै.स.स.महासंघमा आवद्ध छन् । यसैले गै.स.स. खोल्ने अभियानमा सक्रियता देखिए पनि तिनीहरुको दीगो सञ्चालनमा कमजोरी रहेको देखिन्छ ।

सामाजिक विकासका विविध आयामहरुलाई समेटने क्रममा अधिकांश गै.स.स.हरुले समग्रताको अवधारणा (Holistic Approach) अँगालेको देखिन्छ । यस हिसावले गै.स.स.हरुको मुख्य कार्य क्षेत्रहरु शिक्षा (४७.८ प्रतिशत), वन, वातावरण सरसफाई (४६.७ प्रतिशत), साहित्य कला संस्कृति विकास (३८ प्रतिशत), स्वास्थ्य (२२.८ प्रतिशत), महिला विकास (२२.८ प्रतिशत),

खेलकुद विकास (१८.५ प्रतिशत), चेलिवेटी बेचविखन विरुद्ध अभियान (१५.२ प्रतिशत), जनचेतना तथा बकालत (१२ प्रतिशत) आदि मुख्य हुन भने कृषि तथा पशुपालन, बचत तथा ऋण, भौतिक पूर्वाधार विकास, दलित उत्थान, मानव अधिकार, लागु पदार्थ नियन्त्रण, द्वन्द व्यवस्थापन, बाल विकास तथा अपाङ्ग सबन्धि कार्यक्रमहरुमा पनि केहि संलग्नता देखिन्छ । (तालिका ९.१०) तर केहि गै.स.स.हरुले मात्र आफ्नो घोषित उद्देश्य अनुरूप कार्यक्रम संचालन गर्न सकेकोले सम्पन्न कामका आधारमा गै.स.स. हरुको संलग्नता मुख्यतया वन वातावरण तथा सरसफाई, शिक्षा, स्वास्थ्य, जनचेतना, तालिम, चेलिवेटी बेचविखन विरुद्ध कार्यक्रम सामुहिक बचत तथा ऋण, कृषि तथा पशुपालन आदि क्षेत्रमा देखिन्छ ।

गै.स.स.हरुका आन्तरिक श्रोतहरुमा सरकारका स्थानीय निकायहरु र सरकारी कार्यालयहरु नै प्रमुख रूपमा देखिन्छन् भने वाह्य श्रोतहरुमा अन्तर्राष्ट्रिय गै.स.स. तथा अन्य दाताहरु देखिन्छन् ।

गै.स.स.हरुको संख्यात्मक वृद्धि भएता पनि संगठनात्मक विकास भएको देखिदैन । तर पनि जिल्लाको समग्र विकासमा यिनीहरुको भूमिका उल्लेख्य देखिन्छ ।

तालिका ९.१२ : विषयगत क्षेत्र अनुसार गै.स.स.को विवरण

क्र.स	संस्थाको उद्देश्य	संख्या	प्रतिशत
१	वन तथा वातावरण र सरसफाई	४३	४६.७
२	भौतिक पूर्वाधार विकास	२	२.२
३	कृषि तथा पशुपालन	६	६.५
४	सामूहिक बचत तथा ऋण र आय आर्जन	५	५.४
५	गरिवी निवारण	१	१.१
६	शिक्षा	४४	४७.८
७	साहित्य कला र संस्कृति विकास	३५	३८.०
८	स्वास्थ्य	२१	२२.८
९	खेलकुद विकास	७	१८.५
१०	चेलिवेटी बेच विखन विरुद्ध अभियान	१४	१५.२
११	जनचेतना बकालत	११	१२.०
१२	दलित उत्थान	४	४.३
१३	मानव अधिकार	३	३.२
१४	महिला विकास	२१	२२.८
१५	लागु पदार्थ विरुद्ध अभियान	१	१.१
१६	द्वन्द्व व्यवस्थापन	१	१.१
१७	बाल विकास	२	२.२
१८	अपाङ्गको हित	२	२.२
	जम्मा		१००.००

श्रोत: जिल्ला गै.स.स. प्रोफाइल नुवाकोट, २०६१ ।

तालिका ९.१३ : नुवाकोटमा भएका गै.स.स.हरुको बजेट तथा श्रोत

आर्थिक वर्ष	स्थानिय तथा आन्तरिक श्रोतवाट		वाह्य श्रोतवाट		जम्मा बजेट
	रकम रु.	%	रकम रु.	%	
२०५६/५७	७८४६३४.५	५.९	१२५१४६९६.०	९४.१	१३२९९३३०.५
२०५७/५८	४३६३५५.०	२.३	१८७१८०७५.३	९७.७	१९१५४४३०.३
२०५८/५९	५३३०४१.९	४.४	११४७८७९४.९	९५.६	१२०११८३६.९
२०५९/६०	२२१४८३३.८	२३.२	७३२३४२०.६	७६.८	९५३८२५४.४
२०६०/६१ *	९४७४६६.२	१७.७	४४१२०५३.४	८२.३	५३५९५१९.६

* नोट: २०६०/६१ को केहि गै.स.स.को बजेट समावेश नभएको ।

श्रोत: जिल्ला गै.स.स. प्रोफाईल नुवाकोट, २०६१ ।

गै.स.स.हरुको आर्थिक लगानीको मुख्य आधार वाह्य श्रोतवाट प्राप्त हुने रकम रहेको छ । २०५६/५७ देखि २०६०/६१ को उपलब्ध तथ्यांक हेर्दा वाह्य श्रोतको योगदान पहिलो ३ वर्षमा ९५ प्रतिशत रहेकोमा पहिलो २ वर्षमा केही घटेको छ । यस अवधिमा शान्ती सुरक्षाको स्थितिका कारण वाह्य श्रोतवाट लगानी घट्दै गएकोले गै.स.स.हरुको श्रोतहरुको कूल बजेटमा नै भारी गिरावट आएको देखिन्छ । २०५६/५७ देखि २०६०/६१ को अवधिमा गै.स.स.को बजेट हेर्दा २०५७/५८ मा उच्चतम रहेकोमा त्यसपछि कम्तीमा पनि २० प्रतिशत विन्दुले घटेको देखिन्छ ।

केहि मुख्य गैह सरकारी संस्थाहरुले आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको लागि २०६३/०६४ मा गर्ने अनुमानित लगानी तालिका ९.१३ मा दिइएको छ ।

तालिका ९.१४ : २०६३/६४ को अनुमानित लगानी

क्र.स	संस्था	लगानी (रु.)
१	रिलेक नेपाल	३५२९६२
२	हिमवन्ती	२३९०००
३	अपांग सेवा संघ	१३७८०००
४	उच्चम विकास कार्यक्रम	६८५०००
५	विकास आयोजना सेवा केन्द्र	४५७७३१०
६	लायन्स क्लब अफ नुवाकोट	१२४५०००
७	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	५५३५०००
८	सूर्योदय सामाजिक क्लब	२२५८०००
९	डिकोन नेपाल	३९९५०००
१०	कार्यसन	२४५१०००
११	मानव अधिकार तथा सामाजिक सचेतन केन्द्र	२५९०००
१२	गै.स.स.महासंघ नेपाल	२३५०००
१३	इलाम प्रशिक्षण केन्द्र	५७९०००
१४	समाज सचेतन केन्द्र	३५१०००
१५	गेर्खुटार क्लब नेपाल	२१५००००
जम्मा		

श्रोत :जिल्ला गै.स.स.प्रोफाईल नुवाकोट, २०६१ ।

९.८ निजी क्षेत्रले आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार सिर्जना गर्ने कार्यक्रममा गरेको लगानी

निजी क्षेत्रले आर्थिक तथा सामाजिक पूर्वाधार तर्फ निजी विद्यालय, उच्च मा.वि., क्याम्पस, उद्योग, पर्यटन, व्यपार, पोली क्लिनिक, सेवा आदि क्षेत्रमा लगानी गरेको देखिनछ । लगानीको रकम बारे तथ्याङ्क उपलब्ध नहुदा विस्तृत विश्लेषण गर्न सम्भव भएन ।

९.९ स्थानीय जनशक्ति तथा प्राविधिक क्षमता विश्लेषण

जिल्लामा विषयगत प्राविधिकहरूको ठूलो कमी रहेको महसुस भइरहेको छ । मौजुदा प्राविधिक तथा प्रशासनिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने खालका कार्यक्रमहरू जिल्लामा संचालन भएको पाइँदैन । जिल्लास्थित विषयगत गा.वि.स.हरूले मानव संसाधन विकास तर्फ प्रायः लगानी गर्नु गरेको देखिँदैन । जिल्ला स्थित विषयगत निकायहरूमा कार्यरत कर्मचारीहरूको कार्यप्रतिको उत्तरदायित्व र जवाफदेहीता न्यून रहेको पाइन्छ । जिल्लामा कार्यरत कर्मचारीहरूको कार्य मूल्यांकन गरी समयमा प्रोत्साहन गर्ने पद्धतिको अवलम्बन भएको पाइँदैन । यसबाट महत्वपूर्ण काममा कर्मचारीहरूको ध्यान पुग्न सकेको देखिँदैन ।

नुवाकोट जिल्लामा रहेका विभिन्न कार्यालयहरूमा कार्यरत जनशक्तिको विवरण तालिका ९.१४ मा दिइएको छ । यसमा सरकारी कार्यालयहरू, विभिन्न समिति र कार्यक्रम/परियोजना तर्फका मानवीय श्रोत साधनको २०६०/०६१ को स्थिति देखाइएको छ ।

९.९.१ सरकारी तर्फका कार्यालयहरू

साधारण तर्फको ३३ वटा सरकारी कार्यालयमा जम्मा १२२५ कर्मचारी दरवन्दी रहेकोमा अधिकृत स्तर ७६ (६.२ प्रतिशत), सहायक स्तर ७८५ (६४.१ प्रतिशत) र श्रेणी विहिन ३६४ (२९.७ प्रतिशत) देखिन्छ । उल्लेखित कर्मचारीको दरवन्दी पूर्ण रूपमा कार्यरत देखिएको छैन ।

९.९.२ सार्वजनिक संस्थान/अन्य सरकारी निकाय तर्फका कार्यालयहरू

सरकारी कार्यालयमा कार्यरत कर्मचारीका अतिरिक्त जिल्लाका सार्वजनिक संस्थान/अन्य सरकारी निकायको मानवीय श्रोत साधनको २०६०/०६१ को स्थिति तालिका ९.१५ मा दिइएको छ ।

तालिका १.१५ : जिल्ला स्थिति सरकारी कार्यालयहरु तथा कार्यक्रम/परियोजनाको जनशक्ति

क्र.स.	कार्यालयको नाम	कूल दरवन्दी			
		अधिकृत	सहायक	श्रेणी विहिन	जम्मा
१	जिल्ला अदालत	२	२२	८	३२
२	जिल्ला प्रशासन कार्यालय	२	१२	९	२३
३	जिल्ला विकास समितिको कार्यालय	४	२७	१०	४१
४	जिल्ला सरकारी वकिलको कार्यालय	२	३	२	७
५	जिल्ला प्रहरी कार्यालय	०	०	०	० *
६	कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय	२	७	३	१२
७	जिल्ला शिक्षा कार्यालय	१२	९	४	२५
८	जिल्ला भू संरक्षणकार्यालय	२	८	२	१२
९	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	५	२९	१७	५१
१०	खानेपानी डिभिजन कार्यालय	३	१५	५	२३
११	शहरी विकास तथ भवन कार्यालय	३	८	४	१५
१२	जिल्ला वन कार्यालय	३	२७	३९	६९
१३	जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय	४	२४८	८६	३३८
१४	त्रिशुली अस्पताल	३	१७	११	३१
१५	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	२	२८	१८	४८
१६	पाँचसय भेडा फाम्	१	६	३	१०
१७	डिभिजन सहकारी कार्यालय	१	१०	३	१४
१८	डिभिजन सडक कार्यालय	३	१९	९	३१
१९	डिभिजन सिंचाई कार्यालय	४	१८	७	२९
२०	जिल्ला आयुर्वेदिक स्वास्थ्य केन्द्र देविघाट	१	१८	१६	३५
२१	शाखा तथ्यांक कार्यालय	१	७	२	१०
२२	नापी शाखा	-	७	४	११
२३	मालपोत कार्यालय	१	१८	६	२५
२४	भूमि सुधार कार्यालय	१	८	४	१३
२५	उपाष्ण प्रदेशिय वागवानी विकास केन्द्र	१	१०	७	१८

क्र.स.	कार्यालयको नाम	कूल दरवन्दी			
		अधिकृत	सहायक	श्रेणी विहिन	जम्मा
१	जिल्ला अदालत	२	२२	८	३२
२६	जिल्ला हुलाक कार्यालय	१	३८	७३	११२
२७	घरेलु तथा साना उद्योग विकास समिति	३	५	३	११
२८	माटो परिक्षण प्रयोगशाला	१	४	१	६
२९	जिल्ला प्राविधिक कार्यालय	२	८	१	११
३०	महिला विकास कार्यालय	१	७	२	१०
३१	जल उत्पन्न प्रकोप नियन्त्रण कार्यालय	१	४	२	७
३२	विदुर नगरपालिका कार्यालय	४	७७	३	८४
३३	गाउँ विकास समितिको कार्यालय (६१ वटा)	-	६१	-	६१
जम्मा		७६	७८५	३६४	१२२६

* अप्राप्त

श्रोत : जिल्ला स्थित सम्बन्धित कार्यालयहरु

तालिका ९.१६ : जिल्ला स्थित सार्वजनिक संस्थामा जनशक्ति

क्र.स.	कार्यालयको नाम	कूल दरवन्दी			कार्यरत
		अधिकृत	सहायक र अन्य	जम्मा	
१	नेपाल टेलिकम त्रिशुली शाखा	१	२२	२३	२३
२	नेपाल विद्युत प्राधिकरण डिभिजन	५	१२४	१२९	१२९
३	नेपाल बैंक लिमिटेड शा.का.	३	२८	३१	३१
४	राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक शा.का.विदुर	१	११	१२	१२
५	कृषि विकास बैंक शा.का.	४	९	१३	१३
६	कृषि विकास बैंक उ. शा.का.	१	७	८	८
७	कृषि विकास बैंक साना किसान विकास आयोजना	०	५	५	५
८	मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र	४	१९	२३	२३
९	कृषि सामाग्री कम्पनी लिमिटेड	२	५	७	७
१०	ज.चु.का. लिमिटेड त्रिशुली शाखा	१	४	५	५
११	नेपाल मेटल कम्पनी लिमिटेड	०	४	४	४
१२	त्रिशुली जल विद्युत केन्द्र	१०	११०	१२०	१२०
१३	देविघाट जल विद्युत केन्द्र	७	११२	११९	११९
१४	इलम प्रशिक्षण केन्द्र	१	५	६	६
जम्मा		४०	४६५	५०५	५०५

श्रोत : जिल्ला स्थित सम्बन्धित कार्यालयहरु

सार्वजनिक संस्थान/अन्य सरकारी निकायमा कूल ५०५ कर्मचारी कार्यरत रहेको पाइन्छ जसमा अधिकृत स्तर ४० (८.० प्रतिशत) र सहायक एवं अन्य ४६५ (९२ प्रतिशत) छन् ।

९.१० योजना तथा कार्यान्वयन क्षमता विश्लेषण

यस अर्न्तगत जिल्ला योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनको लागि संस्थागत स्वरूप, संस्थागत समन्वय तथा संञ्जाल एवम् स्रोत उपयोग स्थितिको संक्षेपमा गरिएको छ ।

९.१०.१ जिल्ला योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन लागि संस्थागत स्वरूप

आयोजनाहरुको कार्यान्वयनमा वान्छित प्रगतिका लागि जिल्ला विकास समिति तथा जिल्ला स्थित विषयगत कार्यालयहरुको सूचना व्यवस्थापन क्षमता (information management capability), योजना तर्जुमा पद्धति तथा अनुगमन र मूल्यांकन क्षमता निकै कमजोर भएको महसुस भई जि.वि.स.मा थप कार्यक्रम अधिकृतहरुको दरबन्दीको व्यवस्था गरिएवाट तथ्यांकमा आधारित सहभागितात्मक योजना तर्जुमा, व्यवस्थापन र अनुगमन एवम् मूल्यांकनमा प्रभावकारिता आउने अपेक्षा गरिएको छ । जिल्ला विकास समितिमा संगठनात्मक क्षमता अभिवृद्धि गर्न नयाँ संगठनात्मक स्वरूप प्रस्ताव गरिएको छ । प्रस्तावित संगठनात्मक स्वरूप यस पछिको पेजमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

९.१०.२ संस्थागत समन्वय तथा संञ्जाल

जिल्ला विकास समितिले जिल्ला स्तरीय कार्यक्रम र आयोजनाहरुमा समन्वयकारी भूमिका खेल्नका लागि केन्द्रीय, क्षेत्रीय, स्थानीय, सरकारी कार्यालयहरु र जिल्लामा काम गर्न चाहने स्वदेशी तथा विदेशी संघ संस्थाहरु सँग राम्रो सम्बन्ध राख्नु पर्ने देखिन्छ ।

जिल्लामा कार्य गर्ने गै.स.स. लाई जि.वि.स.सँग समन्वय राखी र कार्यक्रममा दोहोरोपन नहुने गरी कार्यक्रम संचालन गर्न, गराउन आवश्यक नियमावली तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

क्षमता कम रहनुमा आफ्नै कारणले मात्रै नभई केन्द्रीय नीति, लामो प्रकृया आदि पनि जिम्मेवार रहेको देखिन्छन् ।

९.११ आवधिक योजनाको लागि उपलब्ध वित्तीय श्रोतको संक्षिप्त विवरण

आवधिक योजनाको लागि केन्द्रीय स्तर जि.वि.स., गै.स.स. तथा निजी क्षेत्रबाट वित्तीय श्रोत जुटाउन पर्ने देखिन्छ ।

९.१२ अन्तर-जिल्ला सम्बन्ध

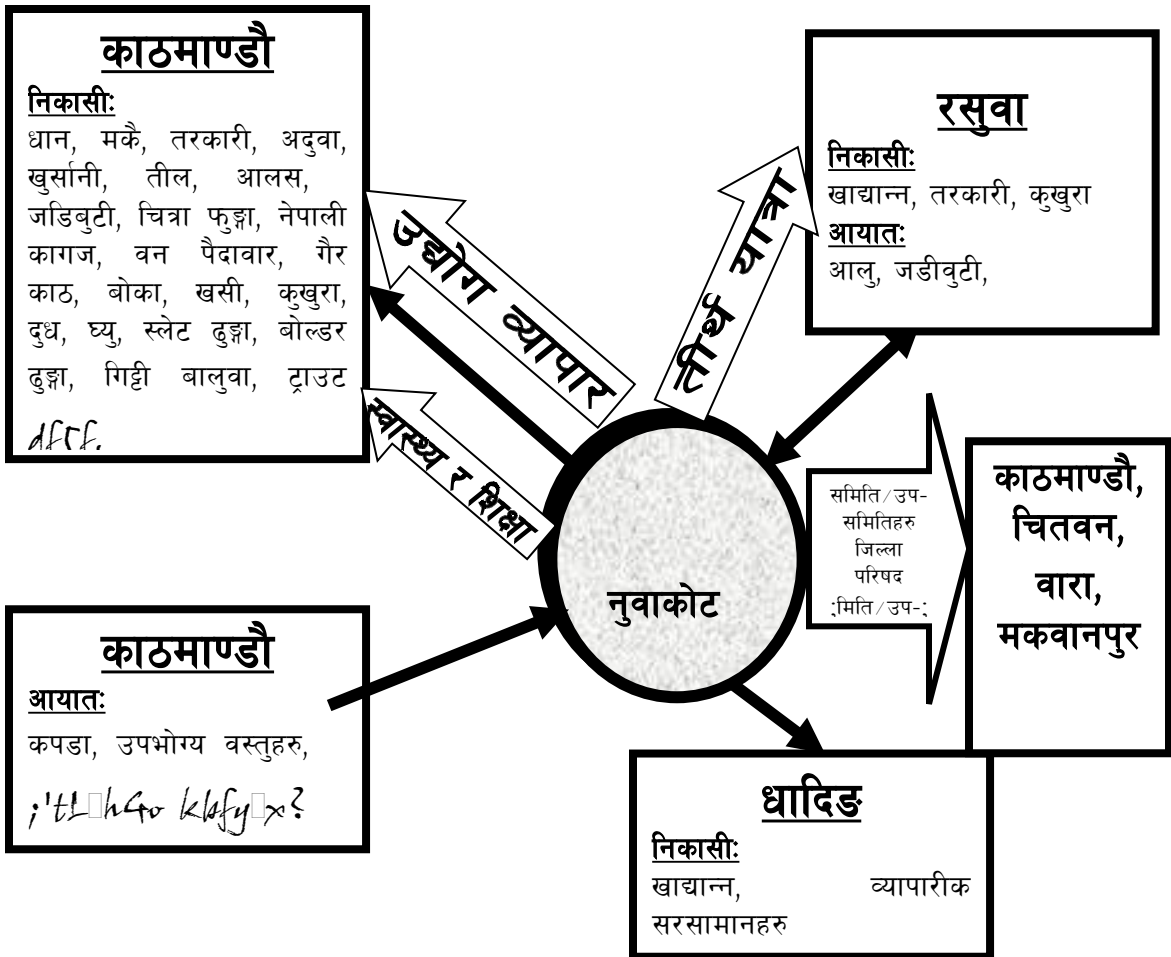
नुवाकोट जिल्ला नेपालको एकिकरणको अभियान देखि नै सामरिक तथा व्यापारिक रूपमा चर्चित रहँदै आएको छ । नेपाल र तिब्बतको व्यापारिक मार्गको रूपमा यो जिल्लाले ऐतिहासिक ख्याति पाएको र व्यापारिक नाका “केरुङ” पुग्न यहीबाट पायक पर्ने हुँदा पनि महत्वपूर्ण जिल्लाको रूपमा रहेको छ ।

यो जिल्ला खाद्यान्नमा आत्म निर्भर भई काठमाण्डौं लगायत वाहिरी जिल्लामा खाद्यान्न निर्यात गर्न सक्षम छ । विशेष गरेर यहा धान प्रशस्त उत्पादन हुने हुँदा काठमाण्डौंको बजारहरुमा निकासी हुने गर्दछ । आलु, वर्षे/हिउँदे तथा वेमौसमी तरकारीको यहाँ राम्रो उत्पादन हुने हुँदा वाहिर निकासी हुने गरेको पाइन्छ । यसै गरी पशु पंछी (खसी, बोका, कुखुरा), कृषि जन्य पदार्थ (दुध, ध्यू) को निकासीमा पनि नुवाकोट जिल्ला अग्रपक्तिमा देखा परेको छ ।

समग्रमा यो जिल्ला कृषि र पशुपालनको क्षेत्रमा उत्पादन वृद्धिको प्रशस्त सम्भावना भएको हुनाले पनि अन्य जिल्लाहरूसँगको अन्तर सम्बन्ध राम्रो हुन सकेको छ ।

नुवाकोट जिल्लाको अन्य जिल्लासँगको अन्तर सम्बन्ध तलको चित्रमा देखाइएको छ ।

नुवाकोट जिल्लाको अन्य जिल्लासँगको अन्तर सम्बन्ध

९.१३ संस्थागत श्रोत तथा क्षमता सम्बन्धी विद्यमान समस्या र अवसरहरु

९.१३.१ संस्थागत श्रोत तथा क्षमता सम्बन्धी विद्यमान समस्या र सवालहरु

१. स्थानीय निकायबाट संचालन हुने योजना तथा कार्यक्रमहरुको अनुगमन तथा मुल्यांकन पद्धति कमजोर रहेको ।
२. वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम संचालनमा हुने ढिलाई उपभोक्ता विवाद देखी समयमै श्रोत परिचालन नहुने समस्याले गर्दा विनियोजित बजेट फ्रिज हुने गरेको ।
३. विकासको साध्य र साधन दुवै रहेको मानवीय संसाधन विकास तर्फ भन्दा परम्परागत रूपमा भौतिक पूर्वाधारका विकास योजना मात्र बढी संचालन हुनु र त्यसको उचित मर्मत सम्भारमा मानव श्रोतको विकास र परिचालनको कमीले गर्दा त्यस्ता आयोजनाको उचित मर्मत सम्भार हुन नसकी असमयमै लथालिङ्ग अवस्थामा पुग्ने र त्यसको लागि पुनः मर्मत सम्भारमा रकम बढी खर्च गर्नु पर्ने स्थिति रहेको ।

९.१३.२ संस्थागत श्रोत तथा क्षमता सम्बन्धी सम्भावना र अवसरहरु

१. स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन तथा नियमावली बमोजिम स्थानीय निकायहरुले लगाउन सक्ने कर, शुल्क, महशुल आदि अधिकारको अधिकतम उपयोग गरी श्रोत अभिवृद्धि गर्न सक्ने देखिन्छ ।
२. हाल स्वायत्त शासन ऐन नियम अनुसार प्राप्त हुने राजश्व बाण्डफाण्ड (विद्युत रोयल्टी, वन पैदावार रोयल्टी तथा घर जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क) वापत प्राप्त हुने रकम जि.वि.स.मा प्राप्त हुन शुरु भएकोले क्रमशः अब केन्द्रीय सरकार तथा दातृ संस्था प्रतिको निर्भरता कम हुदै जान सक्ने सम्भावना बढदै गएको छ ।

९.५ जिल्ला स्तरीय विषयगत कार्यक्रममा लगानी स्थिति

जिल्ला स्तरीय विषयगत कार्यालयको विगत ६ वर्षको लगानी स्थिति तालिका ९.११ मा दिइएको छ ।

तालिका ९.११ : कार्यालयगत खर्च विवरण

सि.नं.	कार्यालय	२०५८/०५९	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/०६३	जम्मा
१	जि.वि.स						
२	स्थानीय विकास कोष कार्यालय						
३	स्था.वि.कोष ग्र मिण विकास						
४	कृषि विकास						
५	पशु सेवा						
६	कृषि विकास बैं.क	८५२०	२२८५५	३०३८५	३०८५५		
७	कृषि सामाग्री कम्पनी	७७०७	३०४७०	२३१०	५९१९	२९३७	
८	डिभिजन सहकारी						
९	भेडा विकास फार्म						
१०	उ.प्र.वागवानी विकास केन्द्र	२२७३	१९०२	२१०३	१७६२	३७८	
११	मत्स्य अनुसन्धान केन्द्र	५९८७	६७९१	३४५६	४१७३	५५६८	
१२	घरेलु तथा सा.उ.वि.समिति						

सि.नं.	कार्यालय	२०५८/०५९	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/०६३	जम्मा
१३	क्षेम प्रशिक्षण केन्द्र						
१४	उद्यम विकास कार्यक्रम						
१५	विदुर नगरपालिका						
१६	सिंचाई विकास डिभिजन						
१७	जि.शिक्षा कार्यालय						
१८	जि.जन स्वास्थ्य कार्यालय						
१९	आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र						
२०	महिला विकास	८५३	१३०८	१५२३	१८५६		
२१	खानेपानी तथा सरसफाई इकाई	९८४४	६५७५	८२६२	१११७५		
२२	जिल्ला वन कार्यालय	६२५६	५७८६	५७०३	६२२०	४०९	
२३	जि.भू.संरक्षण कार्यालय						
२४	जल उत्पन्न प्र कोषा						
२५	विद्युत प्र अधिकरण	२५८०२	२७६०६	२७७५६	२८१९९	३२५००	
२६	डि.सडक केन्द्रिय स्तर						
२७	शहरी विका तथा भवन नि.का.	१८७७		१५७२	१६८३		
२८	जिल्ला खेलकुद वि समिति	६०४	३५४	७६५	७७०	७७५	
२९	गैस.स. महासंघ						
३०	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी						
३१	सेन्थुर						
३२	रिलेक						
३३	हिमवन्ती	३८	४०	९६	१६७	१७६	
३४	अपांग सेवा संघ						
३५	विकास आयोजना सेवा						

सि.नं.	कार्यालय	२०५८/०५९	२०५९/०६०	२०६०/०६१	२०६१/०६२	२०६२/०६३	जम्मा
	केन्द्र						
३६	लायन्स क्लव						
३७	सूर्योदय सामाजिक क्लव						
३८	डिकोन नेपाल						
३९	कार्डसन						
४०	समाज सचेतन केन्द्र						
४१	गेर्खुटार क्लव						
४२	सा.व्या.वि.प्र. समाज						

श्रोत : वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु, जि.वि.स.।

तालिका ९.१२ : प्रस्तावित बजेट प्रक्षेपण

सि.नं.	कार्यालय	२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८	२०६८/०६९	जम्मा
१	जि.वि.स.	१६६६७९						
२	स्थानीय विकास कोष कार्यालय	६९५०						
३	स्था.वि. कोष ग्र मिण विकास	१२९३						
४	कृषि विकास	७७३८	८५१२	९३६३	१०३००	११३३०	१२४६३	५९७०६
५	पशु सेवा	६८५६						
६	कृषि विकास वे.क.	५००००	५७५००	६६१२७	७६०४२	८७४५१	१००५६७	
७	कृषि सामाग्री कम्पनी	३९६४४८	४११८०	४३३३७	४५५९५	४७६३६	४९७९३	
८	डिभिज न सहकारी	२०८६	२६०५	३१४५	२८४५	२९७०	३१८०	१६८३१
९	भेडा विकास फार्म	२१७४						
१०	उ.प्र. वागवा नी विकास केन्द्र	२४११	२९५१	३१२१	३३६४	३४८८	३६४७	
११	मत्स्य	८५१०						

सि. नं.	कार्यालय	२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८	२०६८/०६९	जम्मा
	अनुसन्धान केन्द्र							
१२	घरेलु तथा सा.उ. वि.सर्माित	२३१४						
१३	क्षम प्र शिक्षण केन्द्र	५७९						
१४	उद्यम विकास कार्यक्रम	८६५						
१५	विदुर नगरपालिका	१९६५००						
१६	सिंचाई विकास डिभिजन	१५४५०						
१७	जि.शिक्षा कार्यालय	२६९०६७						
१८	जि.जन स्वास्थ्य कार्यालय	४०९८०						
१९	आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र	२४४९						
२०	महिला विकास	२४४८	३१०९	३३७७	३६७१	३६२१	३८०८	
२१	खानेपानी तथा सरसफाई इकाई	१४९००	१५३१०	१६९७०	१७९३५	२०८५६	२३९०६	
२२	जिल्ला वन कार्यालय	८६०	२०२६	२०३८	२१४०	२२०४	२२१०	

सि. नं.	कार्यालय	२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८	२०६८/०६९	जम्मा
	य							
२३	जि.भू.स रक्षण कार्यालय	३४६८	४०८०	५०३१	५५९१	१०७५३	७४२९	
२४	जल उत्पन्न प्रकोपा	९३२५	९९५७	१०९५३	११७१८	१२७६०	१३६८६	
२५	विद्युत प्र धिकरण	२१९७५						
२६	डि.सड क केन्द्रिय स्तर	१३०३९०						
२७	शहरी विका तथा भवन नि.का.	६६४१						
२८	जिल्ला खेलकुद वि समिति	१२२८०	४४१८	४४२०	४४५०	४५००	४३०५	३४३७३
२९	गैस.स. महासंघ	२३५						
३०	नेपाल रेडक्रस सोसाइ टी	५५३५						
३१	सेन्थुर	२५९						
३२	रिलेक	३५३						
३३	हिमवन्त	३३४	२२८	१०५	१११	१६७	४२८	
३४	अपांग सेवा संघ	१३७८						
३५	विकास आयोज ना सेवा केन्द्र	४५७७						
३६	लायन्स	१३४५						

सि. नं.	कार्यालय	२०६३/०६४	२०६४/०६५	२०६५/०६६	२०६६/०६७	२०६७/०६८	२०६८/०६९	जम्मा
	क्लव							
३७	सूर्योदय सामाजिक क्लव	२२५८						
३८	डिकोन नेपाल	३९९५						
३९	कार्डसन	२४५१						
४०	समाज सचेतन केन्द्र	२५१						
४१	गेर्खुटार क्लव	२१५०						
४२	सा. व्या. वि. प्र. समाज	१२८७	१४९८	१५०६	१४५०	१५९३	१५३४	

श्रोत : वार्षिक प्रगति पुस्तिकाहरु, जि.वि.स. ।